

4^η Ημερίδα Καινοτόμων Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων Ε.Α.Ε.

Τίτλος: Συναισθήματα

Εισηγητές: Βογιατζή Μαρία – Ψυχολόγος

Τσιμιτσέλης Ιωάννης – δάσκαλος, Απόφοιτος του Μ.Δ.Δ.Ε.
με ειδίκευση στην Ειδική Αγωγή

Σταμάτη Νίκη – Λογοθεραπεύτρια

Τηλέφωνα Επικοινωνίας: 6932027907, 6932535714, 6937632699

Email: maria_voyiatzi@yahoo.gr, niki_stamati@yahoo.gr,
giantssimitselis@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση ενός προγράμματος παρέμβασης σε παιδιά με ΔΑΔ (που ήταν υψηλά λειτουργικά). Μέσα από το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό υλικό, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο από ειδικούς παιδαγωγούς, όσο κι από λογοθεραπευτές και ψυχολόγους, το παιδί εξασκείται στην αφήγηση και την περιγραφή, στη μνήμη και τη συγκέντρωση, καθώς επίσης, και στην κατανόηση των τεσσάρων βασικών συναισθημάτων (φόβος, λύπη, χαρά, θυμός). Με τη συγκεκριμένη θεραπευτική διαδικασία που ακολουθήθηκε, καθώς και με συστηματική εκπαίδευση και με την παροχή ανταμοιβής ως επιδοκιμασία των σωστών ενεργειών του παιδιού, κατορθώσαμε να καλύψουμε επαρκώς τις όποιες εκπώσεις αυτό παρουσίαζε τόσο στον συναισθηματικό όσο και στο γλωσσικό τομέα. Στο τέλος της θεραπευτικής μας παρέμβασης, τα συγκεκριμένα παιδιά ήταν σε θέση να ανταποκρίνονται με επιτυχία σε αυτά που τους ζητούνταν. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι *τα παιδιά με ΔΑΔ μπορούν να μάθουν να σκέφτονται πιο δημιουργικά και να δομούν κοινά αφηγήματα με τους άλλους, αν διδαχτούν πώς να το κάνουν!*

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: αυτισμός, κατανόηση συναισθημάτων, πρόγραμμα παρέμβασης

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΥΤΙΣΜΟΣ

Ο Αυτισμός είναι μία ισόβια αναπτυξιακή διαταραχή, μία αναπηρία, λόγω της οποίας εμποδίζεται ή δυσκολεύεται η ανάπτυξη πολλών δεξιοτήτων του ατόμου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, το άτομο να αντιμετωπίζει δυσκολίες στην κοινωνική κατανόηση, στη γλώσσα, στην επικοινωνία και στη συμπεριφορά. Τα αυτιστικά άτομα πρέπει να μάθουν να έχουν -με πολύ μεγάλο κόπο- φυσιολογικά πρότυπα λόγου και επικοινωνίας και σωστούς τρόπους να συνδέονται με ανθρώπους, αντικείμενα και γεγονότα. Γενικότερα, ο αυτισμός είναι μία από τις πιο οδυνηρές παθήσεις και δεν υπάρχει πλήρης θεραπεία, παρά μόνο διαρκής και συστηματική εκπαίδευση (Frith, 1992).

Η αυτιστική διαταραχή εντάσσεται στην κατηγορία των Διάχυτων Αναπτυξιακών Διαταραχών (ΔΑΔ). Οι διαταραχές αυτές χαρακτηρίζονται από σοβαρά ελλείμματα σε πολλούς τομείς της ανάπτυξης ταυτόχρονα, γι' αυτό και ονομάζονται διάχυτες. Τα πιο σοβαρά ελλείμματα, ωστόσο, παρουσιάζονται στους τομείς της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και των δεξιοτήτων επικοινωνίας. Οι υπόλοιπες ΔΑΔ είναι η διαταραχή Asperger, η Rett, η παιδική αποδιοργανωτική διαταραχή και η διάχυτη αναπτυξιακή διαταραχή μη προσδιοριζόμενη αλλιώς (DSM-IV).

Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά του αυτισμού σύμφωνα με το DSM-IV-TR (2000), είναι η ποιοτική έκπτωση που παρουσιάζουν αυτά τα άτομα στην κοινωνική συναλλαγή, η οποία περιλαμβάνει τη χρήση μη-λεκτικών συμπεριφορών, την αποτυχία ανάπτυξης σχέσεων με συνομηλίκους και την έλλειψη επιδίωξης σε συμμετοχικές δραστηριότητες.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό που διακρίνει τα παιδιά με αυτισμό και εμποδίζει τη δημιουργία σχέσεων με άλλους ανθρώπους, είναι ότι έχουν δυσκολίες στην κατανόηση των συναισθημάτων και των σκέψεων των άλλων (Boivinδρούκας & Sherratt, 2005). Δηλαδή, αυτά τα παιδιά αδυνατούν να αναγνωρίσουν ότι οι άλλοι άνθρωποι έχουν διαφορετικές σκέψεις από αυτά και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να κατανοούν τη συμπεριφορά τους (Γκονέλα, 2008). Λείπει, δηλαδή, στα παιδιά αυτά αυτό που λέγεται ενσυναίσθηση.

Ωστόσο, παρά τις δυσκολίες αυτές και το βαθμό της σοβαρότητάς τους, οι κοινωνικές δεξιότητες είναι κάτι που μπορούμε να διδάξουμε στα παιδιά με αυτισμό, αρκεί να γίνεται στον κατάλληλο χρόνο και με τον κατάλληλο τρόπο.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Σύμφωνα με το Πλαίσιο Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής (Π.Α.Π.Ε.Α.), σκοπός ενός Εξατομικευμένου Προγράμματος για μαθητές με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες -συμπεριλαμβανομένων βέβαια και των μαθητών με Αυτισμό- πρέπει να είναι η υποστήριξή τους, ώστε αυτοί να προαχθούν σωματικά, νοητικά, συναισθηματικά, κοινωνικά, ηθικά και αισθητικά στο βαθμό που οι δυνατότητές τους το επιτρέπουν και τελικά να ενταχθούν στο σχολικό και γενικότερο κοινωνικό περιβάλλον, μέσα σε κλίμα ισοτιμίας, ασφάλειας, ελευθερίας και σεβασμού της προσωπικότητάς τους.

Ειδικότερα, -πάντα σύμφωνα με το Π.Α.Π.Ε.Α.- πρέπει να επιδιώκουμε τα εξής στους παρακάτω τομείς:

A) Σχολική ετοιμότητα:

Οι μαθητές να αναπτύσσουν την ικανότητα επικοινωνίας με τον προφορικό και γραπτό λόγο ή με άλλες εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας, να αναπτύσσουν ψυχοκινητικές δεξιότητες, να καλλιεργήσουν τις νοητικές τους δυνατότητες και να αποκτήσουν ετοιμότητα για την ομαλή εισαγωγή τους στις βασικές σχολικές δεξιότητες.

B) Βασικές σχολικές δεξιότητες:

Τα παιδιά να κατακτήσουν τους μηχανισμούς ανάγνωσης και γραφής και να μπορούν να χρησιμοποιούν τις σχολικές δεξιότητες για τη σχολική και την κοινωνική τους ένταξη.

Έτσι, λοιπόν, μέσα από τη συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα παρέμβασης, τα παιδιά ανέπτυξαν:

Στη γενική ενότητα του προφορικού λόγου:

1. Την ικανότητα ακρόασης (το παιδί ήταν ικανό να ακροάται τον ομιλητή, να παρακολουθεί και να κατανοεί συζητήσεις, να εκτελεί προφορικές εντολές και να ακολουθεί οδηγίες).
2. Την ενεργή συμμετοχή τους σε διάλογο (μπορούσαν να κάνουν ερωτήσεις και να απαντάνε, μπορούσαν να συνομιλούν με ένα ή/και περισσότερα πρόσωπα).
3. Τη δομή του λόγου τους (ήταν σε θέση να διατυπώνουν απλές προτάσεις και να παράγουν προτάσεις).
4. Την παραγωγή προφορικού λόγου (το παιδί μπορούσε να κατανοεί και να παράγει γραπτό λόγο, να χρησιμοποιεί εκφράσεις της καθημερινής ζωής, να εκφράζεται με ρόλους και να αρθρώνει σωστά)

5. Το βασικό τους λεξιλόγιο (είχαν τη δυνατότητα να ονομάζουν αντικείμενα, να χρησιμοποιούν λεξιλόγιο που συνδέεται με το σχολικό, οικογενειακό, κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, να χρησιμοποιούν λεξιλόγιο κατάλληλο για τις κοινωνικές τους σχέσεις)

Στη γενική ενότητα της Συναισθηματικής οργάνωσης:

1. Τη συνεργασία με άλλους (τα παιδιά ήταν σε θέση να συμμετέχουν ενεργά σε σχολικές δραστηριότητες).

Στη γενική ενότητα της Κοινωνικής Συμπεριφοράς:

1. Συνεργασία με τους άλλους
2. Κανόνες καλής συμπεριφοράς (τα παιδιά μπορούσαν να εκτελούν πρόθυμα τις εντολές ή τις οδηγίες που τους δίνονταν, να περιμένουν τη σειρά τους για να μιλήσουν).

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι απαραίτητη προϋπόθεση για να υπάρξει επιτυχία και εκπλήρωση των προαναφερθέντων στόχων είναι η εκ των προτέρων καταγραφή και εκτίμηση των δυνατοτήτων, των δυσκολιών και των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών, ενώ εξίσου απαραίτητη και αναγκαία είναι η αξιολόγηση και καταγραφή της προόδου των μαθητών, καθώς και η επανατροφοδότησή τους. Στόχος μας και επίκεντρο της παιδευτικής διαδικασίας πρέπει να είναι ο ίδιος ο μαθητής και σκοπός μας η εκπλήρωση των προσωπικών του αναγκών και ο εφοδιασμός του με τα κατάλληλα εκείνα εφόδια που θα τον καταστήσουν ενεργό μέλος της κοινωνίας μας.

ΣΤΟΧΟΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Το εκπαιδευτικό αυτό υλικό μπορεί να χρησιμοποιηθεί από λογοθεραπευτές, ειδικούς παιδαγωγούς και ψυχολόγους δίνοντας η κάθε ειδικότητα έμφαση στο κομμάτι που θέλει να δουλέψει και διαφοροποιώντας τη στοχοθεσία.

Οι στόχοι του προγράμματος είναι:

- *Αφήγηση και περιγραφή*, όπου το παιδί μπορεί να βοηθηθεί τόσο στο γραπτό όσο και στον προφορικό λόγο.
- *Ακουστική μνήμη και συγκέντρωση*, όπου το παιδί καλείται να δώσει απαντήσεις που απαιτούν συγκέντρωση και μνήμη σχετικά με την ιστορία που έχει ακούσει.
- *Σύνταξη και δομή*, όπου το παιδί πρέπει να συντάξει σωστά δομημένες προτάσεις.
- *Λεξιλόγιο*, όπου το παιδί καλείται να έχει πλούσιο λεξιλόγιο (σύμφωνα με τη χρονολογική του ηλικία) και να το χρησιμοποιεί κατάλληλα.
- *Κατανόηση βασικών συναισθημάτων (φόβο, λύπη, χαρά, θυμό)*. Οι ιστορίες – εικόνες σχετίζονται πάντα με τα τέσσερα αυτά συναισθήματα. Ο ήρωας της ιστορίας, κάθε φορά, βιώνει κάποιο από αυτά τα συναισθήματα και το παιδί καλείται να κατανοήσει πως νιώθει ο ήρωας.
- *Σχέση αιτίου – αιτιατού*, όπου το παιδί συνδέει το συναίσθημα που νιώθει ο ήρωας με την αιτία που του το δημιούργησε (π.χ. Ο Γιάννης νιώθει φοβισμένος **γιατί** είδε ένα φίδι).
- *Εύρεση λύσης*, όπου στο τέλος κάθε ιστορίας το παιδί πρέπει να βρει μια πιθανή λύση που θα μπορέσει να κάνει τον ήρωα και πάλι χαρούμενο. Επιπρόσθετα, με τον τρόπο αυτό το παιδί αντιλαμβάνεται και την αλλαγή συναισθήματος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Το πρόγραμμα αυτό εφαρμόστηκε σε παιδιά με Δ.Α.Δ. (υψηλά λειτουργικά). Αρχικά, δίνεται στο παιδί να διαβάσει ένα μικρό κείμενο που περιγράφει μία ιστορία και στο τέλος πρέπει να ζωγραφίσει ακριβώς από κάτω πώς ένιωσε ο ήρωας. Στη συνέχεια, δίνεται στο παιδί μια εικόνα αντίστοιχη της ιστορίας και το παιδί καλείται να πει με δικά του λόγια την ιστορία.

Σε ένα δεύτερο στάδιο, δίνονται στο παιδί ερωτήσεις ανοιχτού τύπου σχετικές με το κείμενο που έχει διαβάσει και στις οποίες πρέπει να απαντήσει. Οι ερωτήσεις εμπεριέχουν λέξεις του κειμένου γεγονός που κάνει ευκολότερη την εύρεση της σωστής απάντησης.

Στη συνέχεια, δίνονται στο παιδί ερωτήσεις κλειστού τύπου και συγκεκριμένα πολλαπλής επιλογής, όπου το παιδί πρέπει να επιλέξει ανάμεσα σε δύο απαντήσεις τη σωστή. Στο σημείο αυτό, για να γίνει πιο ευχάριστη η διαδικασία, για κάθε σωστή απάντηση που κυκλώνει χρησιμοποιεί και άλλο χρώμα μαρκαδόρου. Επιπρόσθετα, υπάρχει και μια άσκηση συμπλήρωσης κενών όπου μέσα στην παρένθεση εμπεριέχονται βοηθητικές ερωτήσεις.

Τέλος, αφού πραγματοποιηθεί η σωστή επεξεργασία του κειμένου (διάρκεια 2 ή 3 συνεδρίες) το παιδί γράφει μόνο του την περίληψη έχοντας μπροστά του την αντίστοιχη εικόνα. Αν είναι δυνατόν, το παιδί συνεχίζει την ιστορία βρίσκοντας μια πιθανή λύση που θα έκανε τον ήρωα της ιστορίας να νιώσει χαρά.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Οι αρχικοί στόχοι που τίθενται επιτυγχάνονται σε ικανοποιητικό βαθμό λόγω του μικρού μεγέθους της ιστορίας και της εικόνας που το συνοδεύει, καθώς τα παιδιά μπορούν εύκολα να αναπαράγουν την ιστορία, να θυμούνται τις βασικές λεπτομέρειες και να απαντούν σε ερωτήσεις χρησιμοποιώντας σωστή σύνταξη και δομή.

Επιπλέον, το σημαντικότερο ίσως αυτού του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι ότι χρησιμοποιώντας το τα παιδιά μαθαίνουν τη διάκριση των βασικών συναισθημάτων, μπορούν να γενικεύσουν τα συναισθήματα και να τα χρησιμοποιούν για παρόμοιες δικές τους καταστάσεις προκειμένου να εκφράσουν και τα ίδια πώς νιώθουν και γιατί νιώθουν το αντίστοιχο συναίσθημα, κατακτώντας έτσι και τη σχέση αίτιου – αιτιατού.

Ωστόσο, το πιο σημαντικό είναι ότι με το πρόγραμμα, αυτό το μάθημα φαίνεται πιο ευχάριστο και πιο ενδιαφέρον στα παιδιά βοηθώντας τα να αξιοποιήσουν το δυναμικό τους.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

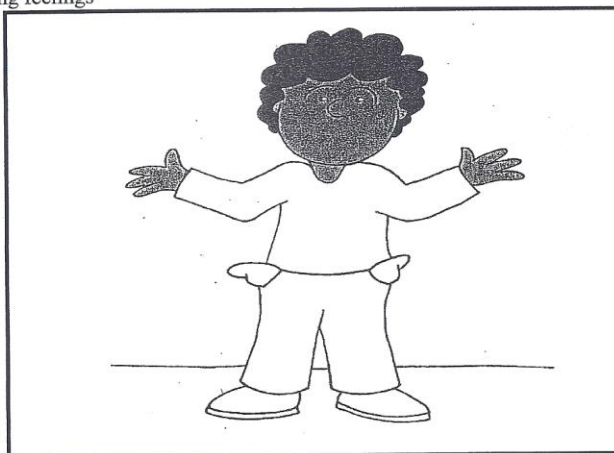
Το εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα σχεδιάστηκε προκειμένου να εξυπηρετήσει τις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών που βρίσκονται στο φάσμα των διάχυτων αναπτυξιακών διαταραχών κατά τη διάρκεια των συνεδριών ειδικής μάθησης. Ωστόσο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για τις ανάγκες ενός ψυχοπαιδαγωγικού ή λογοθεραπευτικού προγράμματος σε παιδιά με παρόμοιες δυσκολίες (σε παιδιά με οριακή ή χαμηλή νοημοσύνη, με δυσκολίες έκφρασης συναισθημάτων κ.ά.).

Τέλος, βρισκόμαστε σε μια προσπάθεια μετατροπής του εκπαιδευτικού προγράμματος σε ηλεκτρονική εφαρμογή που θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί χάρη στις σύγχρονες τεχνολογικές μεθόδους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

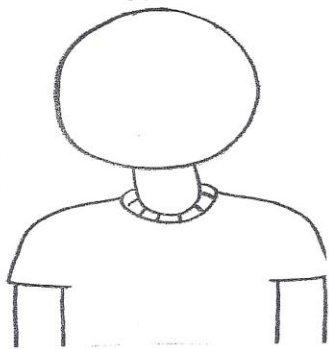
- American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders* (4th Ed.). Washington, D.C.: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (2000). *Διαγνωστικά κριτήρια DSM-IV-TR*. Ιατρικές εκδόσεις: Λίτσας.
- Autism Society of North Carolina. (1997). *Εισαγωγή στον Αυτισμό. Είκοσι ερωτήσεις και απαντήσεις*. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
- Γενά, Α. (1996). *Θέματα γνωσιακής και συμπεριφοριστικής θεραπείας*. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα.
- Γενά, Α. (2002). *Αυτισμός και Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές: Αξιολόγηση-διάγνωση-αντιμετώπιση*. Αθήνα. Έκδοση της συγγραφέως.
- Γκονέλα, Ε. (2008). *Αυτισμός: Αίνιγμα και Πραγματικότητα*. Εκδόσεις: Οδυσσέας.
- Frith, U. (1992). *Αυτισμός*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Lord, C & Schopler, E (1994). *TEACCH Services for Preschool Children*. In S. L Harris & J.S. Handleman (Eds), *Preschool education program for children with autism*. Austin, TX: Pro-Ed
- Mesibov, G. (1988). *What is TEACCH? TEACCH statement*. University of North Carolina.
- Παπαδάτος, Γ. (2010). *Ψυχικές διαταραχές και μαθησιακές δυσκολίες παιδιών και εφήβων*. Εκδόσεις: Gutenberg.
- Rutter, M. (1990). *Νηπιακός αυτισμός*. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα.
- Rutter, M. (2007). *Αυτισμός : Θέσεις και Προσεγγίσεις*, Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών,
- Spencer, J., Davidson, H. & White, V. (1997). *Helping clients develop hopes for the future*. American Journal of Occupational Therapy. 51, 191-198.
- Τσακπίνη, Κ., Απτεσλής, Ν., Μητροπούλου, Ε., *Εργαλείο Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης για παιδιά με αυτισμό*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.specialeducation.gr/frontend/article.php?aid=172&cid=72>
- Volkmar, F., Klin, A. & Schultz, R. (2005). *Pervasive Developmental Disorder in Comprehensive textbook of psychiatry* (8th ed.), vol. 2 .Philadelphia, USA.
- Watson, L.R. (1988). "The TEACCH Communication curriculum", in E. Schopler & G.B. Mesibov (Eds). *Communication problems in Autism*. New York. Plenum Press.
- Wing, L. (2007). *Αυτισμός : Θέσεις και Προσεγγίσεις*, Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών, I.

Describing feelings

Ο Γιάννης αγόρασε και γέμισε τις
τσέπες του με καραμέλες.
Έφαγε όλες τις καραμέλες.
Τώρα δεν έχει καραμέλες στις τσέπες
του.

Οι τσέπες είναι άδειες.
Ο Γιάννης νιώθει

Λυπημένος

Φοβισμένος

Τι αγόρασε ο Γιάννης;

.....
.....

Πού έβαλε τις καραμέλες;

.....
.....

Τι έκανε τις καραμέλες;

.....
.....

Πώς είναι τώρα οι τσέπες του Γιάννη;

.....
.....

Γιατί είναι άδειες οι τσέπες του Γιάννη;

.....
.....

Πώς νιώθει ο Γιάννης;

.....
.....

Γιατί;

Ο Γιάννης αγόρασε

Τσίχλες

καραμέλες

Έβαλε τις καρამέλες

Στην τσέπη

στην τσάντα

Έφαγε

Δύο καρამέλες

όλες τις καρამέλες

Τώρα έχει καρამέλες στις τσέπες

Ναι

όχι

Ο Γιάννης νιώθει

Λυπημένος

φοβισμένος

Γιατί

Τελείωσαν οι καρამέλες

Χάλασε η τσέπη του

Συμπλήρωσε τα κενά:

Ο Γιάννης αγόρασε και γέμισε(τι
γέμισε) με (με τι). Έφαγε
.....(τι έφαγε). Τώρα δεν έχει καραμέλες
.....(που). Οι τσέπες είναι
(πως είναι). Ο Γιάννης νιώθει (πως νιώθει)
γιατί

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Γράψε ξανά την ιστορία

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....